

ΠΕΡΙΣΤΑΣΤΕΙΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ – ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Κάθε κείμενο γράφεται για να εξυπηρετήσει συγκεκριμένες **επικοινωνιακές ανάγκες**. Η επικοινωνιακή του αποτελεσματικότητα εξαρτάται από την επίτευξη της πρόθεσης του πομπού και την εναρμόνισή του με την κατάσταση επικοινωνίας. Αυτή αφορά το περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγονται τα νοήματα των κειμένων.

Μιλώντας για «**περίσταση επικοινωνίας**» αναφερόμαστε στο περικείμενο, στο εξωγλωσσικό δηλαδή περιβάλλον του κειμένου, σε όλες τις «**πραγματικές συνθήκες**» που επηρεάζουν και καθορίζουν την παραγωγή του γλωσσικού μηνύματος, όπως είναι τα **κοινωνικά χαρακτηριστικά** των συνομιλητών (ηλικία, φύλο, ιδιότητα κ.ά.), ο **χώρος** στον οποίο διεξάγεται η επικοινωνία, ο **σκοπός** της (λ.χ. διαμαρτυρία, πληροφόρηση, πειθώ κ.ά.), το **θέμα** και η **μορφή** του μηνύματος (προφορικό ή γραπτό). Δηλαδή: ποιος μιλάει, σε ποιον, για ποιο θέμα, με ποια πρόθεση, πού, πότε και πώς.

Η περίσταση επικοινωνίας καθορίζεται από τρεις αλληλεξαρτώμενες παραμέτρους:

1. Το **πεδίο** της επικοινωνίας, που αφορά τη φύση και το θέμα της δραστηριότητας στην οποία εμπλεκόμαστε γλωσσικά,

*[Η παράμετρος πεδίο απαντά στο «**τι**» και το «**γιατί**» της επικοινωνίας και προσδιορίζει το περιεχόμενο του κειμένου. Για παράδειγμα, είναι διαφορετικό το πεδίο/ θέμα μιας εισήγησης σε επιστημονικό συνέδριο από μια παρουσίαση σε ενημερωτικό φυλλάδιο για το κοινό].*

2. Τους **συνομιλιακούς ρόλους** που προσδιορίζουν :

- την κοινωνική σχέση του ομιλητή – συνομιλητή (λ.χ. τη συναισθηματική απόσταση, τον βαθμό οικειότητας, τη συχνότητα των επαφών τους κτλ.)
- τις προθέσεις του πομπού (να πληροφορήσει, να ρωτήσει, να πείσει κτλ.)
- τον κοινωνικό ρόλο των συνομιλητών (λ.χ. δάσκαλος – μαθητής)

*[Η παράμετρος συνομιλιακοί ρόλοι απαντά στο «**με ποιον**» της επικοινωνίας και προσδιορίζει τις λεξιλογικές επιλογές του πομπού, λ.χ. επίσημο, ανεπίσημο ύφος κτλ.]*

3. Τον **τρόπο** της επικοινωνίας που σχετίζεται με:

- το κανάλι (δίαυλος) που χρησιμοποιείται (γραπτός-προφορικός- πολυτροπικός λόγος).
- το είδος της επικοινωνίας (μονόδρομη – αμφίδρομη)

Οι διαφορές, δηλαδή, ανάμεσα σε γραπτό, προφορικό ή πολυτροπικό λόγο αφορούν τόσο το μέσο με το οποίο πραγματώνεται, όσο και το κατά πόσο οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέμβουν κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας.

*[Η παράμετρος τρόπος απαντά στο «**πώς**» της επικοινωνίας και προσδιορίζει τον ρόλο που διαδραματίζει η γλώσσα στην περίσταση επικοινωνίας, λ.χ. καθοριστικός σε ένα δοκίμιο, συμπληρωματικός σ' ένα πολυτροπικό κείμενο κτλ.]*

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ

Τα κείμενα που ζητούνται από τους μαθητές να συντάξουν είναι συνήθως ενταμένα σε ένα πλαίσιο επικοινωνίας. Προκειμένου να επιτευχθεί ο επικοινωνιακός στόχος με τον καλύτερο τρόπο είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά κάθε κειμενικού είδους.

Ά ρ θ ρ ο

Ο συντάκτης έχει στόχο να πληροφορήσει, να ενημερώσει το κοινό για τις τρέχουσες εξελίξεις, αλλά και να ερμηνεύσει ένα θέμα με στόχο τη διαμόρφωση γνώμης σχετικά με αυτό. Διακρίνεται σε:

πληροφοριακό άρθρο: στόχος είναι απλώς η πληροφόρηση, η αναγραφή και ανακοίνωση των ειδήσεων (ειδησεογραφία). Ο συντάκτης παρουσιάζει αντικειμενικά τα γεγονότα, γράφεις σε γ' ρηματικό πρόσωπο, επικαλείται αδιάσειστα στοιχεία, αποφεύγει κάθε μορφή σχολιασμού.

άρθρο γνώμης: στόχος είναι η ερμηνεία ενός θέματος (ερμηνευτική δημοσιογραφία). Ο συντάκτης εκφράζει φανερά ή συγκαλυμμένα τις προσωπικές του κρίσεις (σχόλιο) ή απόψεις προσώπων σχετικών με το θέμα (ξένο σχόλιο). Συχνά, χρησιμοποιείται α' ρηματικό πρόσωπο, ενώ είναι φανερές εκείνες οι γλωσσικές επιλογές που συνιστούν σχόλιο.

χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ά :

- α. Κείμενο που δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό, ιστοσελίδα κ.τ.λ.
- β. Πραγματεύεται ένα θέμα κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, επιστημονικό, παιδαγωγικό.
- γ. Έχει τίτλο (μπορεί να είναι πρωτότυπος, χιουμοριστικός και να υπάρχουν σημεία στίξης, που συνιστούν σχόλιο, αλλά σε κάθε περίπτωση πρέπει να είναι σύντομος και περιεκτικός και να ανταποκρίνεται στο θέμα του άρθρου).
- δ. Ακολουθεί τριμελή ανάπτυξη.
- ε. Στον πρόλογο χρησιμοποιείται ένα γεγονός της επικαιρότητας ως αφορμή (π.χ. «Πρόσφατα γίναμε μάρτυρες...», «Καθημερινά διαπιστώνει κανείς...», «Με αφορμή το ... γεγονός αποφάσισα να εκφράσω δημόσια τις θέσεις μου για αυτό στο περιοδικό...»)
- στ. Το ύφος είναι επίσημο, σοβαρό, αντικειμενικό και απρόσωπο. Ωστόσο, αν δημοσιεύεται σε σχολική εφημερίδα μπορεί να είναι οικείο και προσωπικό.
- ζ. Χρησιμοποιείται το γ' ρηματικό πρόσωπο, γιατί κινείται στο χώρο της ερμηνευτικής δημοσιογραφίας. Μπορεί, όμως, να χρησιμοποιηθεί το α' και β' πρόσωπο, αν πρόκειται να δημιουργηθεί σε σχολική εφημερίδα.
- η. Χρησιμοποιείται κυρίως η επίκληση στη λογική με επιχειρήματα και τεκμήρια.
- θ. Χρησιμοποιείται η αναφορική χρήση της γλώσσας.
- ι. Σε περίπτωση που ζητείται άρθρο γνώμης, ο μαθητής πρέπει να χρησιμοποιήσει το α' ρηματικό πρόσωπο και εκφράσεις που αποδεικνύουν την προσωπική προσέγγιση του θέματος (π.χ. «Κατά τη γνώμη μου, προσωπικά πιστεύω, εμείς οι μαθητές έχουμε ανάγκη...»).

Ο μ ι λ ί α – Ε ι σ ή γ η σ η

Η ομιλία και η εισήγηση είναι προσχεδιασμένος προφορικός λόγος, για αυτό συνδυάζει αρμονικά τα γνωρίσματα και του προφορικού και του γραπτού λόγου.

Ο ομιλητής θέλει να εκφράσει τη γνώμη του για ένα θέμα, να ενημερώσει το ακροατήριο σχετικά με αυτό, να εγείρει προβληματισμό και να πείσει για τις θέσεις του.

χ α ρ α κ τ η ρ ι σ τ ι κ ά :

- α. Υπάρχει προσφώνηση:
 - οικείο/ φιλικό ύφος: αγαπημένοι φίλοι/ συμμαθητές/ συμπολίτες, φίλοι ακροατές...
 - ημιεπίσημο ύφος: αγαπητοί φίλοι/ συνάδελφοι/ μέλη/ δημότες/ ακροατές...
 - επίσημο ύφος: κυρίες και κύριοι, σεβαστοί σύνεδροι/ καθηγητές, αξιότιμοι κυρίες και κύριοι...
- β. Στον πρόλογο αναφέρεται η αφορμή και το θέμα της ομιλίας (π.χ. «Αξιοποιώντας την ευκαιρία που μου δίνεται θα ήθελα να εκφράσω τις σκέψεις μου...», «Από αυτό το βήμα...», «Χαιρετίζω την πρωτοβουλία του σχολείου μας για τη διοργάνωση της εκδήλωσης αυτής με θέμα...»). Μπορεί να γίνεται και αναφορά στην ιδιότητα του συντάκτη (π.χ. «Ως μέλος του μαθητικού συμβουλίου...»).
- γ. Στο κύριο μέρος δίνονται απαντήσεις στα ζητούμενα του εκθεσιότιτλου με επιχειρήματα. Επίσης, χρησιμοποιούνται στοιχεία προφορικού λόγου (π.χ. ρητορικές ερωτήσεις, χρήση α' και β' προσώπου).
- δ. Στον επίλογο υπάρχει ανακεφαλαίωση και συμπέρασμα (π.χ. «ολοκληρώνοντας θα ήθελα να επισημάνω...», «όλα όσα αναφέραμε οδηγούν στο συμπέρασμα...», «θα ήθελα να ολοκληρώσω την ομιλία μου...»).
- ε. Υπάρχει αποφώνηση:
 - οικείο ύφος: ευχαριστώ πολύ...
 - ημιεπίσημο ύφος: σας ευχαριστώ για την αμέριστη προσοχή σας/για το θερμό ενδιαφέρον σας...
 - επίσημο ύφος: σας ευχαριστώ για την προσοχή/ το ενδιαφέρον πο επιδείξατε...

Επιστολή

Ο συντάκτης της επιστολής επιθυμεί με τα γραφόμενά του να πληροφορήσει τον παραλήπτη για κάποιο θέμα, να εκφράσει τις απόψεις, τις θέσεις και τον προβληματισμό του.

χαρακτηριστικά:

- α.** Ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση διακρίνεται σε φιλική και επίσημη – τυπική.
- β.** Δηλώνεται ο τόπος και η ημερομηνία.
- γ.** Υπάρχει προσφώνηση, ανάλογη με τον παραλήπτη (π.χ. «Αξιότιμη κυρία υπουργέ», «Αξιότιμε κύριε...», «Αγαπητέ...», «Αγαπητέ μου φίλε...»).
- δ.** Στον πρόλογο γίνεται αναφορά στην ιδιότητα του αποστολέα και στο θέμα της επιστολής (π.χ. «Ως πρόεδρος του 15μελούς συμβουλίου του σχολείου μας έλαβα την πρωτοβουλία να αποστείλω την παρούσα επιστολή, για να σας παρουσιάσω τον προβληματισμό μου σχετικά με...», «Ως ενεργός πολίτης απευθύνομαι σε εσάς για να εκφράσω τις σκέψεις μου όσον αφορά...»).
- ε.** Στο κύριο μέρος εκτίθενται οι θέσεις, οι οποίες αποδεικνύονται με επιχειρήματα.
- στ.** Στον επίλογο συνοψίζεται η θέση του συντάκτη και εκφράζεται η ελπίδα για την επιτυχή αντιμετώπιση του ζητήματος με την παρέμβαση του παραλήπτη (π.χ. «Ελπίζουμε πως θα λάβετε υπόψη τις προτάσεις μας/ θα αξιοποιήσετε τις προτάσεις μας...», «Ευελπιστούμε πως οι σκέψεις μας θα συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του...»).
- ζ.** Ως προς του τρόπους πειθούς θα χρησιμοποιείται η επίκληση στη λογική, αλλά μπορεί αν χρησιμοποιηθεί και η επίκληση στο ήθος του πομπού και του δέκτη (π.χ. «Ως αγανακτισμένοι πολίτες αισθανόμαστε την ανάγκη να...», «γνωρίζοντας την ευαισθησία μας για τα θέματα που σχετίζονται με...», «επειδή έχετε αποδείξει έμπρακτα το ενδιαφέρον σας για...»).
- η.** Υπάρχει αποφώνηση, ανάλογη με τον παραλήπτη (π.χ. «Με τιμή», «Με εκτίμηση», «Φιλικά»).
- θ.** Και στο τέλος, η υπογραφή με την ιδιότητα του αποστολέα (π.χ. «Ένας μαθητής/ ευαισθητοποιημένος νέος», «Ο πρόεδρος του μαθητικού συμβουλίου»).

Δοκίμιο

Ο δοκιμογράφος θέλει να μεταδώσει γνώσεις, να πείσει, να ενημερώσει, να προβληματίσει (αποδεικτικό δοκίμιο) ή να τέρψει και να ευαισθητοποιήσει (στοχαστικό δοκίμιο).

χαρακτηριστικά:

- α.** Γραπτό κείμενο που προσεγγίζει θεωρητικά με διαχρονικό ενδιαφέρον ένα θέμα, επιστημονικό ή εγκυκλοπαιδικό.
- β.** Η γλώσσα είναι αισθητικά επεξεργασμένη (δηλωτική), με πλούσιο λεξιλόγιο (αποδεικτικό δοκίμιο) ή λογοτεχνική – συνυποδηλωτική (στοχαστικό δοκίμιο).
- γ.** Το ύφος είναι επίσημο, σοβαρό, αντικειμενικό (αποδεικτικό) ή προσωπικό, λογοτεχνικό (στοχαστικό).
- δ.** Έχει ευδιάκριτη δομή (αποδεικτικό) ή χαλαρή έως συνειρμική οργάνωση (στοχαστικό).

Επιφυλλίδα

Ο επιφυλλιδογράφος επιδιώκει τη μόρφωση του αναγνώστη, την καλλιέργεια και την ανάπτυξη προβληματισμού.

χαρακτηριστικά:

- α.** Πρόκειται για κείμενο που δημοσιεύεται στον ημερήσιο Τύπο. Αφορμάται από επίκαιρο γεγονός που ο συντάκτης το ανάγει σε θέμα επιστημονικό ή εγκυκλοπαιδικό με διαχρονικό χαρακτήρα.
- β.** Η γλώσσας είναι δηλωτική, αναφορική, διανθισμένη με λόγιες, λογοτεχνικές εκφράσεις.
- γ.** Το ύφος είναι επίσημο, σοβαρό, αντικειμενικό.

Συνέντευξη

Η συνέντευξη έχει σκοπό να πληροφορήσει, να ενημερώσει το κοινό για τις απόψεις και τις θέσεις ενός προσώπου, να εγείρει προβληματισμό και να συνδράμει στη διαμόρφωση γνώμης σχετικά με ένα θέμα.

χαρακτηριστικά :

- α.** Είναι συζήτηση μεταξύ δύο ανθρώπων με συγκεκριμένο θεματικό άξονα.
- β.** Η γλώσσα είναι δηλωτική, αναφορική με στοιχεία καθημερινού λόγου.
- γ.** Το ύφος είναι απλό, οικείο, άμεσο, προφορικό και υποκειμενικό.

Κριτική

Ο κριτικός θέλει να πληροφορήσει, να σχολιάσει και να αξιολογήσει ένα έργο. Με την κριτική επιτυγχάνεται η γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πομπού – δημιουργού και δέκτη – κοινού.

χαρακτηριστικά :

- α.** Υπάρχει αιτιολογημένη κρίση για ένα έργο, φαινόμενο, γεγονός.
- β.** Διάφορα είδη: βιβλιοκριτική, κριτική άλλων κειμένων, άλλων μορφών τέχνης...
- γ.** Η γλώσσα είναι δηλωτική με χρήση ειδικού λεξιλογίου, μακροπερίοδου λόγου, διαδοχικής υπόταξης, ασύνδετου σχήματος.
- δ.** Το ύφος είναι επίσημο, εξεζητημένο, περίπλοκο.

Πολυτροπικό κείμενο

Είναι το κείμενο που «μιλά» με πολλούς τρόπους (π.χ. εικόνες, ήχοι, παραγλωσσικά και εξωγλωσσικά στοιχεία). Για να αξιολογήσουμε ένα τέτοιο κείμενο, στεκόμαστε:

- α.** σε θέματα αισθητικής: αποδίδουμε με λόγια το μήνυμα, αξιοποιώντας όλα τα στοιχεία (π.χ. χρώματα, γράμματα, γραμματοσειρά κ.τ.λ.).
- β.** σε θέματα γλώσσας: αναφορική – ποιητική λειτουργία, ρηματικά πρόσωπα, στίξη, λεξιλογικές επιλογές.
- γ.** σε ιδεολογικό επίπεδο: τι θέλει να πει ο δημιουργός; Σε ποιον απευθύνεται και με ποιον σκοπό;